

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозоғистон» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского поместного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

байқалады. Бұл автордың Абай дәстүрін жалғастыруы немесе онымен шығармашылық диалог құруы деп бағалауға болады.

Интертекстуалдылық Ыдырысовтың поэтикалық әлемін тереңдете отырып, оның шығармаларына көпқабаттылық пен мағыналық кеңістік береді. Ақын белгілі тарихи тұлғалар мен әдеби кейіпкерлерге сілтеме жасау арқылы өз туындыларының мағыналық өрісін кеңейтіп, оқырманға жаңа интерпретациялық мүмкіндіктер ұсынады. Сонымен қатар, оның шығармаларында символизм, аллюзия, метафоралық бейнелеу сияқты поэтикалық құралдар интертекстуалдылықпен тығыз байланысып жатады. Бұл тәсілдер ақын шығармашылығындағы көркемдік мәнерді ерекшелей түседі. Қабдыкәрім Ыдырысовтың Латвия мен Арабстанға сапары барысында жазылған өлеңдерінде, ұлы тұлғаларға арналған шығармаларында және тарихи шындықты бейнелейтін туындыларында интертекст құбылысының маңызы ерекше.

Қорытындылай келе, Қабдыкәрім Ыдырысовтың поэзиясындағы интертекстуалдық элементтер оның шығармашылық даралығын айқындай отырып, ұлттық әдеби дәстүр мен әлемдік поэзияның өзара ықпалдастығын көрсетеді. Ақынның шығармаларындағы интермәтіндік байланыстар оның көркемдік ізденістерінің кеңдігін айғақтайды. Бұл зерттеу барысында Қ. Ыдырысов поэзиясының интертекстуалдық әдістерді сәтті қолданғаны және оның поэтикалық мәнінің ерекше екені анықталды. Ақын мұрасын интертекстуалдық тұрғыдан талдау әдебиеттанудың өзекті бағыттарының бірі ретінде болашақта да зерттеуді қажет етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Вестн. МГУ, Ф. 9, №1, 1995, С. 97–124.
2. Косиков Г.К. Текст/Интертекст/Интертекстология // Пьегре-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008, С. 8–42.
3. Ыдырысов Қ. Таңдамалы. – Алматы: Жазушы, 1978.

ОӘЖ 17.51

«ТЕЛҚОҢЫР» ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС

Еркін Айгерім

alagan@mail.kz

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ филология факультетінің докторанты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.к., доцент С.М. Дүйсенғазы

Қаламгер Тәкен Әлімқұловтың шығармашылығы, жалпы алғанда, ауыл өмірінің шынайы бейнесін, қазақ халқының күнделікті тіршілігі мен адами құндылықтарын асқан шеберлікпен игеруімен ерекшеленеді. Шығармашылық үдеріс – бір қарағанда тылсым, екінші жағынан аса күрделі, азапты әрі ләззатты жол. Әлемдік деңгейдегі ойшылдар, мысалы, Карл Юнг: «Жазушылықтың құпиясы оның жан-жүрегінде әрдайым бар және оның еркінен тыс болатын әуенінде жатыр...» – деп атап өтеді [1, 91-б]. Бұл пікір шын мәнінде Тәкен Әлімқұлов сынды суреткерге дәл келеді. Себебі, Әлімқұлов шығармашылығында – оның жан әлемі мен рухани түйсігінің тікелей көрінісі жатыр. Тәкен Әлімқұлов – нағыз талант иесі, шынайы жазушы. Оның қаламынан туған әрбір туынды – терең психологиялық иірімдерге, ұлттық рең мен болмысқа, эстетикалық мұратқа негізделген. Әлімқұлов шығармалары – тек көркем проза емес, ол – қазақ дүниетанымының көркем мәтіндегі көрінісі. Ол өз заманының көркем шындығын ғана емес, рухани архетипін де жазып отырғандай. Автордың адамның ішкі әлемін ашу тәсілдері дәл осы «Телқоңыр» туындысынан да айқын байқалады.

Ұлтымыздың болмысын, оның рухани-мәдени тұтастығын айқындайтын басты

категориялардың бірі — ұлттық сана мен ұлттық мінез. «Ұлттық сана — халықтың өзін-өзі тануы, ұлт мүддесіне ортақ бола білу қабілеті болса, ұлттық мінез — ұлт мүшелерінің көбіне тән болған тарихи-мәдени тәрбие мен құндылықтардың жиынтығы» [2, 34-б]. Бұл ұғымдардың көркем әдебиеттегі репрезентациясы, әсіресе, прозада, ұлттың рухани келбетін танытуда маңызды орын алады. Осы тұрғыдан алғанда, «Телқоңыр» әңгімесі — ұлттық мінездің, тарихи жады мен ұлтқа деген шынайы махаббаттың көркем айнасы. Әңгімеде әсіресе, кейіпкердің жылқы туралы ойлары мен естеліктері — ұлттық таныммен, дәстүрмен сабақтас. Жылқы — қазақ халқы үшін көлік қана емес, ол — еркіндіктің, тектіліктің, өрліктің символы. Телқоңыр тұлғасында бұл түсінік — эмоционалды-экзистенциалды деңгейде беріледі. Ұлттық мінез — осы атбайлар мен жадағай тірліктің ортасында өзінің болмысын жоғалтпаған кейіпкердің жанына сіңген, ішкі болмысынан өрбіп жатқан құндылық. Атап өтетін жайт, ұлттық мінез тек сыртқы көрініс емес, ол — ішкі рухани тәрбие. Телқоңырдың тағдыры арқылы автор ұлттық құндылықтардың жоғалмайтынын, керісінше, олар адамның ішкі өзегінде мәңгілік сақталатынын меңзейді. Бұл идея жоғарыда келтірілген мәтіндегі: «Ұлттық мінез деп ұлттық дәстүр негізінде тәрбиеленген ұлт адамы мінезінің белгілі бір түрінің ұлт мүшелерінің бәріне-бірдей, болмаса басым көпшілігіне тән ортақ деңгейге көтеріліп, жалпылық сипат алуын айтсақ керек» деген оймен толығымен үндес [2, 38-б]. «Қазір әлемдік дамудың біртұтас үрдісі... ынтымақтасуға, экономикалық қарым-қатынасқа, мәдени дамуға ықпалдастық жасауды көздейді. Осы процесте әр халық өзінің ұлттық ерекшеліктерін, тұтастығын сақтауға тырысады...» Бұл тұста жаһандану мен ұлттық болмыстың сақталу мәселесі қозғалған. «Телқоңыр» әңгімесінде Телқоңыр — көп жылқының ішіндегі дара, ерекше мінезді жануар. Оның өзгеше мінезі — ұлттың дара болмысы. Бірақ оны қоршаған орта, әсіресе жастар, енді оны түсінбейді. Осыдан ұлттық сипаттың жоғалуы, жаттану үдерісі байқалады [3, 350-б.].

Ұлттық болмыстың көрінісі әке мен баланың арасындағы сыр мен дау, өкініш пен түсінік бір жылқы — Телқоңырдың тағдыры арқылы беріледі. Әкесі үстемелетіп кетті. «Бұл сенің өзің — шобыр шұбар! Құлын құнанында қаракөк, дөненінде ал-қара көк болатын еді. Бестісінде тарлан ашып, жыл өткенде жүйрік боздың өзі боп шыға келетін еді...» — деген сөзі арқылы қазақтың жылқы танудағы сыншылық қасиеті көрініс табады [4, 10-б]. Қазақ баласы тек сыртқы пішініне қарап емес, малдың тұқымына, түр-түсіне, мінезіне қарап болашағын болжаған. Бұл — ұлттық тәрбие мен дүниетанымның тереңдігін көрсетеді. «Місетімізге біткен екі құлын Ләйлі мен Мәжнүн-дей бірін-бірі көрмесе уанбаушы еді» — бұл жолдар жылқыны тек мал ретінде емес, адамша сезінетін, сырласатын тіршілік иесі деп танитын қазақ менталитетінің биіктігін аңғартады [4, 10-б]. Ләйлі мен Мәжнүн бейнесі арқылы автор екі құлынның арасында рухани байланысты романтикалық деңгейде сипаттайды. Әкенің ашулы сөзі мен өкініші, баланың түсінбестігі мен кейінгі өкінуі — бұл қазақ ұрпағының ескіден келе жатқан рухани сабақтастығының көркем көрінісі. Қарапайым оқиға желісінде ұлттың тәлімдік коды: «мал тану», «сабыр сақтау», «тектілікке сену» секілді категориялар бейнеленген. Сондай-ақ, «Қаза есіттірер қара тілдей суырыла сөйлеп кетті» — деген сөйлем де тек трагедиялық сәт емес, жылқыны қаза еткенде ел ішінде жоқтау айтылғандай күй кешу, яғни жылқыны тіршілік иесі емес, туыстай қадірлеу — қазақ ұғымына тән қасиет. Бұл ұлттық эстетиканың, моральдық философияның көркемдік тілмен өрнектелуі. Қазақ халқының мәдениеті мен өнеріндегі төлтумалық — ұлттың рухани болмысының өзегін құрайтын тұтас жүйе. Бұл қасиет, әсіресе, күй өнерінде айрықша көрініс табады. Күй өнерінің құдірет болмысы туралы ой өрбіту үшін өнердегі төлтумалық немесе жалпыадамзаттық (самобытность) (интернациональный) деген ұғымдарды бажайлап, алу қажет. Жалпыадамзаттық деген ұғымның аясы белгілі бір ұлттық қасиетті анықтауыш етпейді. Ал, интерұлттық деген ұғым болса, керісінше, ұлттық қасиеттерді қаперге алғанда ғана белгілі мән-мағынаға ие болады. Ұлттық төлтумалыққа шәк келтірген немесе ұлттық Бірінші тарау төлтумалықты қаперге ілмеген интерұлттық деген ұғым өзінен-өзі антиұлттық

(антинациональный) болып шығады [5, 11-б]. «Телқоңыр» әңгімесінде бұл төлтумалық нақты өмірлік оқиға, табиғатпен байланыс және жан-дүниенің тұнғыық тебіренісі арқылы көркемдік тұрғыда шешім табады. Күйші Сүгірдің домбыра шертуіндегі әрбір үн – тек әуез емес, ол — ұлттың табиғатқа, тіршілікке, жан-жануарға деген нәзік сүйіспеншілігі мен ішкі сырын жеткізудің биік формасы. Бұл – өнер мен өмірдің, болмыс пен күйдің сабақтастығы. Сүгірдің «Телқоңыр» күйі – қазақтың жылқыға деген ерекше көзқарасының көркем көрінісі. Бұл жерде жылқы – тек төрт түліктің бірі емес, ол – адам мен табиғат арасындағы нәзік үйлесімдіктің символы. «Екі енесін тел еміп өскен қоңыр құлын» бейнесі – қазақтың дүниетанымындағы тектілік, еркіндік, іңкәрлік сияқты рухани ұғымдардың жинақталған нышаны. Сүгірдің сезімдік тебіреністері мен күйдің әуені ұлттық болмыстың терең қабаттарымен тамырлас. Әңгімеде: «Сүгір домбырасын баппен шертіп, әсем әлдиге көшті... Әлдің аяғы құрбан болған қызыл құлынға ауысып, өзекке дерт түсірді» – деген жолдар күйдің бейнелеу мүмкіндігін, ондағы ұлттық мінездің эмоциялық спектрін ашып көрсетеді [4, 15-б]. Бұл — өнер мен ұлттық сана арасындағы табиғи бірліктің дәлелі.

Күй – жалпыадамзаттық формада көрінгенімен, оның терең болмысы ұлттық табиғаттан туындайды. Осы тұрғыда интерұлттық өнерге ұласатын төлтума мәдениеттің мәні айқындалады. «Телқоңыр» күйі – ұлттық сезім мен табиғи лиризмнің тоғысында туған көркем туынды. Онда тек бір құлынның тағдыры емес, қазақтың көшпелі болмысы, кеңістік пен уақыт туралы түсінігі, сағынышы мен мұңы саз боп төгіледі. «Сүгір осы тартыстан, осы шертіден жаңылмаса, «Телқоңыр» бұрынғы күйлердің бәрін басып озатындай» – деп сипатталуы күйдің интернационалдық сипатқа ие боларлық көркем қуатын көрсетеді [4, 16-б]. Қазақ прозасында ұлттық рух пен мәдени тереңдікті бейнелеуде Тәкен Әлімқұловтың «Телқоңыр» әңгімесі айрықша көркемдік биіктікке ие. Бұл туынды – ұлттың тарихи жадын, дүниетанымын, рухани-этикалық құндылықтарын бір арнаға тоғыстырған көркем шежіре. Әңгімедегі әрбір образ, символ, әсіресе, жылқы мен күйге қатысты суреттеулер – қазақтың ұлттық мінезін, төлтумалығын және табиғатпен біте қайнасқан рухани болмысын бейнелейді. Телқоңыр тұлғасы арқылы жазушы халқымыздың өмір салтын, малмен, табиғатпен етене тіршілігін, ұрпақ пен ұлағат арасындағы көзге көрінбейтін рухани көпірді ашып көрсетеді. Әке мен баланың ішкі қайшылығы, ұрпақ сабақтастығы, күй өнеріндегі нәзік сезімдік пласт – бәрі де ұлттық болмысты көркем репрезентациялау жолымен беріледі. Сонымен қатар, «Телқоңыр» күйінің тууы – өнердің тек эстетикалық емес, дүниетанымдық феномен екенін, оның ұлттық сана мен мінездің ішкі коды ретінде қызмет атқаратынын дәлелдейді. Күй – ұлттық эмоционалды жадының шежіресі. Сүгірдің күй арқылы өткенмен тілдесуі – қазақ мәдениетінің интерұлттық кеңістіктегі төлтумалық сипатын сақтап қалу жолындағы көркемдік амалы. Қорытындылай келе, «Телқоңыр» – Тәкен Әлімқұлов шығармашылығындағы көркемдік биіктің ғана емес, сонымен бірге ұлт руханиятының, төл мәдениеттің мәңгілік өзегін сақтап қалудың әдеби көрінісі ретінде бағаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Боров Ю.Б Эстетика. Оқулық. –Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020. - 408 б.
2. Сейдімбек А., Әбжанов Х., Салғараұлы Қ. Ұлттық идея: тарихи тағдыры мен болашағы. – Астана: Фолиант, 2012. – 248 б.
3. Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т.21: С. Қирабаев. Тәуелсіздік және әдебиет. –Алматы: «Әдебиет Әлемі», 2013. - 416 б.
4. Әлімқұлов Т. Таңдамалы. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2015/1116 б.
5. Сейдімбек А. Қазақтың күй өнері. Монография. – Астана, 2002.